

Сергій Білошицький

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД СУЧАСНОЇ ЗБРОЇ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті розглядаються негативні аспекти впливу сучасної міжнародної міграції на соціокультурні та політичні сфери життя приймаючих суспільств. Зазначається, що наявність цих наслідків дозволяє використовувати спрямований і контрольований міграційний процес як специфічну «міграційну зброю». Пропонується визначення поняття «міграційна зброя», окреслюються її основні фактори ураження та стратегії застосування. Конста-

тується, що сучасна міграційна криза в ЄС може бути наслідком цілеспрямованих дій різних суб'єктів геополітичної та політичної боротьби.

Ключові слова: Європейський Союз, міжнародна міграція, соціокультурні трансформації, міграційна криза, міграційна зброя.

Sergiy Biloshitskiy. International Migration as a Modern Weapon: Socio-cultural and Political Aspects. *In this article, negative aspects of impact of current international migration on socio-cultural and political spheres of host societies' life are considered. It is emphasized that the presence of such negative consequences allows to use a directed and controlled migration process as a specific 'weapon of migration'. A definition of the notion 'weapon of migration' is suggested, its main factors of destruction and a strategy for using are outlined. It is stated that the current migrant crisis in the EU can be a result of purposeful actions of various subjects of geopolitical and political struggle.*

Key words: European Union, international migration, socio-cultural transformations, migrant crisis, weapon of migration.

Сучасний Європейський Союз являє собою унікальний приклад співтовариства, яке від економічної інтеграції динамічно рухається до політичної та соціокультурної. Окреме місце в цих процесах займає феномен міграційної присутності, який у перспективі може радикальним чином змінити ціннісні орієнтації європейського населення. Євроінтеграційні кроки України вимагають відповідального усвідомлення можливих наслідків цього процесу для українського суспільства.

Формування внутрішньої та зовнішньої міграційної політики з урахуванням можливих соціокультурних і суспільно-політичних наслідків є одним із найактуальніших завдань, що стоять перед Українською державою. Цей процес передбачає вивчення досвіду сусідніх країн, де інтенсивність міграційних процесів є вищою, ніж в Україні, й, відповідно, накопичений більший матеріал для наукового аналізу.

Проблеми міжкультурного діалогу та соціокультурної адаптації мігрантів і переселенців розглядалися під різними кутами в працях таких експертів, як І. Валлерстайн, Г. Кіссінджер, Ф. Закарія,

У. Тодд, О. Арін, С. Переслегін, Ю. Левенець, М. Михальченко, В. Войналович, В. Котигоренко та інших дослідників, проте останнім часом актуальності набуває дослідження саме негативних наслідків міграційних процесів для приймаючих суспільств, що перетворюють міграцію на загрозу для політичної стабільності провідних країн світу. Мова може йти про фактичне використання міграції як специфічної зброї, спрямованої на дестабілізацію певних політичних режимів.

Саме ця обставина визначає новизну відповідної проблематики, що зумовлює актуальність запропонованої статті, яка своїм предметом визначає дослідження механізмів ураження приймаючих суспільств негативними факторами міжнародної міграції у соціокультурній та політичній сферах.

Найважливішим результатом останніх десятиліть є формування соціальних мереж, що з'єднують країни походження мігрантів і приймаючі суспільства. Відповідно, подолання суто економічного підходу до пояснення природи міграційних процесів дозволяє підняти загальні концептуальні проблеми міграції на глобальний рівень аналізу, що пропонує розуміння феномену міграції як соціального процесу, який зв'язує разом країни походження і призначення. Сучасні мігранти дедалі частіше визначаються як «трансмігранти», оскільки вони розбудовують і підтримують сімейні, соціальні, економічні, політичні, організаційні та релігійні відносини, які долають кордони та підживлюють процес соціокультурної й політичної глобалізації.

Економічні та політичні наслідки міграції є набагато різноманітнішими, багатоплановішими та більш взаємозалежними, ніж прийнято визнавати. Мігранти стають дедалі важливішим фактором політики як у країнах походження, так і в країнах-реципієнтах. Вивчення міграції з урахуванням факторів транснаціонального існування, що передбачає розгляд широкого спектра соціальних, культурних, політичних і економічних відносин, які мігранти зберігають із країнами походження, дозволяє висвітлити новий ландшафт глобальних процесів, що приводяться в рух агентами міграції.

За останні десятиліття в Європу прибуло кілька десятків мільйонів мігрантів. Перше місце серед них упевнено тримають вихідці з мусульманських країн: лише на території ЄС їх

нараховується близько 16 млн осіб, що дозволило ісламу витіснити іудаїзм з позиції другої за поширеністю релігії в ЄС. Лідером є Франція, де іслам сповідують 5,5 млн осіб (близько 7% населення); друге місце посідає Німеччина (4,3 млн, або близько 5%), третє – Великобританія (2,8 млн, або 4,5%), четверте – Італія (1,5 млн, або 2,5%), п'яте – Іспанія (1 млн, або 2,2% населення) [1, с. 229].

Результатом активних міграційних процесів у Західній Європі стало виникнення значних анклавів африканського, азійського, мусульманського населення, які втратили інтерес до соціокультурної асиміляції у суспільствах, що їх приймають.

Надзвичайну стурбованість наслідками міграційної політики висловлює С. Гантінгтон, який відзначає багатополісність та поліцивілізаційність сучасної глобальної політики. На думку вченого, у світі після «холодної війни» найважливішими відмінностями між людьми є вже не ідеологічні, політичні або економічні, а власне культурні розходження. І хоча основними гравцями на полі світової політики залишаються національні держави, у новому світовому порядку глобальна політика постає перед нами саме як політика цивілізацій.

На думку С. Гантінгтона, світовий порядок у XXI ст. визначатиметься взаємодією різних культур-цивілізацій, межі яких збігаються з межами ареалів поширення певних мов і стилів життя. Цивілізацію дослідник визначає як найвище культурне утворення, що поєднує людей на основі самоідентифікації та спільності таких елементів культури, як мова, релігія, звичаї тощо.

У новому світовому порядку лінії «культурних розломів» – кордони між цивілізаціями – стають тими найважливішими межами, уздовж котрих і є можливим виникнення основних конфліктів у глобальній політиці, які С. Гантінгтон називає «зіткненням цивілізацій».

Застосовуючи свою теорію до аналізу сучасних міграційних процесів, учений відзначає їхні негативні риси: 1. Міграція стає самонаростаючим процесом. 2. Нові іммігранти приїждять в основному з незахідних суспільств. 3. Серед мігрантів рівень народжуваності є значно вищим, ніж у представників титульних націй. 4. Іммігранти створюють свої земляцькі громади, які не інтегру-

ються в культури, що їх прийняли. 5. У жителів Заходу розвиваються фобії відносно мігрантів. 6. На Заході (особливо в Європі) з'явилися праворадикальні антиімміграційні партії [2, с. 309–313].

Схожі побоювання висловлює й Зб. Бжезінський. Його бачення ситуації можна виразити такими тезами: 1. Міграція починає змінювати соціально-культурну структуру Заходу. 2. Незабаром ЄС буде змушений відродити практику комплектування збройних сил з-поміж мігрантів-найманців. 3. Етнічні лобі вже сьогодні реально впливають на зовнішню політику західних країн. 4. Рано чи пізно у всіх західних країнах певна расова або етнічна меншість зможе посісти домінуюче становище в системі влади [3, с. 219–220, 245–246].

Один із провідних ідеологів правого крила Республіканської партії США П. Б'юкенен у 2002 р. випустив книгу «Смерть Заходу», у котрій розвинув тезу О. Шпенглера про внутрішню кризу європейської цивілізації, причини якої він вбачає у дехристиянізації США і країн Європи, зниженні народжуваності, розпаді суспільства на конфліктуючі етнічні, конфесіональні та інші співтовариства й групи.

На його думку, процеси депопуляції, викликані руйнуванням родини, призводять до вимирання корінних європейських народів і білого населення США. Неконтрольована міграція уможливорює швидке заміщення їх вихідцями із країн Азії, Африки й Латинської Америки, що призведе до демонтажу базових принципів західного світу [4, с. 271].

У 2010 р. німецький політик Т. Саррацин видав книгу «Німеччина. Самоліквідація», у якій описав наслідки, що, на його думку, очікують на Німеччину внаслідок продовження «проблематичної мусульманської міграції».

Основну небезпеку, зазначає автор, становлять мігранти-мусульмани, які інтегруватися в чужу для них німецьку культуру не прагнуть. Проблеми, які виникають з вини мусульман, він пропонує згрупувати таким чином: перебування мусульман у Німеччині створює серйозне додаткове навантаження для економіки цієї країни; мусульмани є малоосвіченими й погано підготовленими до сучасного європейського життя; вони постійно створюють конфлікти в суспільстві, займаються нелегальним бізнесом, схильні до насильства; у мусульман багато дітей, що в найближчій перспективі радикально змінить демографічну ситуацію

у ФРН; мусульмани не прагнуть інтегруватися в німецький культурний простір і воліють створювати своє «паралельне суспільство», що загрожує Німеччині зміною ціннісних пріоритетів; гіпертрофована релігійність мусульман має тенденцію розбудовуватися в напрямі фундаменталізму [5].

Згадані вчені висловлюють занепокоєння не стільки самими міграційними процесами, скільки їхніми наслідками в соціокультурній і політичній сферах, пов'язаними із небажанням мігрантів освоювати базові цінності приймаючих західних суспільств. Таке явище, що раніше усіяло викорінювалося західними державами, з другої половини ХХ ст. стало домінуючою тенденцією у взаєминах між суспільствами-реципієнтами та іммігрантами.

Як зазначає К. Стригунов, мігранти самі по собі створюють цілий ланцюг проблем, які збільшують напруження в соціально-економічній, міжкультурній та міжрелігійній сферах життя суспільства.

Однак, якщо є підстави вважати, що процес міграції стимулюється якоюсь політичною або геополітичною силою, то йдеться про спрямований і контрольований процес завдання значної шкоди опонентам. Відповідно до цього можна й потрібно вводити термін «міграційна зброя», під яким слід розуміти масову втечу біженців з регіону, де штучно було створено обставини, що становлять загрозу для життя місцевого населення, за умов, якщо інспіратор цієї кризи спрямовує потік біженців у конкретні країни з метою здійснення на їхні уряди й суспільства політичного, соціокультурного, економічного й психологічного впливів.

Використовуючи поняття «зброя», К. Стригунов виходить із розуміння того, що під зброєю мають на увазі будь-який засіб, призначений для боротьби з ким-небудь або з чим-небудь із метою досягнення поставлених цілей. Зброя може завдавати втрати фізичні (знищувати живу силу супротивника, його командні центри й т.п.), економічні (прямі витрати на ведення війни, непрямі – у вигляді відтоку інвестицій, санкції та ін.), психоінформаційні (деморалізація супротивника, виснаження, дезінформація, провокування паніки тощо), політичні (міжнародна ізоляція супротивника та ін.).

Сучасні міграційні процеси значною мірою відповідають цим вимогам. Наплив мігрантів призводить до: зростання злочинності, а також до відповідних дій з боку місцевого населення; збільшення видатків на утримання мігрантів з боку уряду; наростання психологічного дискомфорту населення від сусідства з вихідцями з інших культур; виникнення соціальної й міжетнічної напруженості, конфліктів, на врегулювання яких також потрібні значні ресурси. У підсумку, виходить замкнене коло, з якого не видно виходу, а сама міграційна зброя завдає комплексного удару, наслідки якого найчастіше виявляються в середньо- і довгостроковій перспективі [6].

Головними ризиками міграції, на погляд П. Маслова, є: 1) втрата контролю держави за міграційними потоками; 2) наявність у суб'єктів економічної діяльності можливості залучити іноземну робочу силу, минаючи державу; 3) нерозробленість механізмів контролю над економічними інтересами, що сприяють розвитку трудової міграції; 4) перебування значної частини мігрантів у сфері тіньового або напівтіньового ринку та, внаслідок цього, випадання великих соціальних груп мігрантів з-під соціального контролю; 5) відсутність механізму регулювання міграційних потоків у руслі інтересів держави [7].

Аналізуючи наслідки впливу міграційних процесів на ситуацію в Європі, О. Волохов констатує: «Перед нами новий вид впливу – міграційний. А якщо мігранти «заточуються», загострюють ситуацію, діють наступально, то характер відносин перетворюється на військовий, а отже, перед нами новий вид зброї – міграційна» [8].

На думку аналітика, цей вплив проявляється в: захопленні території під етнічні анклав; збільшенні соціально-економічного тиску на приймаюче суспільство; наростанні міжетнічної та міжцивілізаційної конфліктогенності; криміналізації та радикалізації суспільних відносин, що в остаточному підсумку призводить до посилення мілітаризації зовнішньої й внутрішньої політики ЄС.

У недалекому майбутньому, прогнозує О. Волохов, спочатку в медію, а потім і в міжнародну юридичну практику будуть уведений поняття міграційної зброї, міграційної атаки, міграційної загрози, міграційної окупації, торгівлі міграційною зброєю тощо, що призведе до створення нової Міграційної конвенції [8].

Український політолог Т. Жовтенко констатує, що застосування «міграційної зброї» в ЄС з боку Росії вже сьогодні негативно позначається на європерспективах України. Так:

1. У політичній сфері наплив мігрантів послаблює позиції політичних партій, що відстоюють традиційні європейські цінності, й дозволяє вийти на сцену дотепер маргіналізованим ультраправим силам, близьким за духом і світоглядом до нинішньої «кремлівської еліти».

2. У соціально-економічній сфері є цілком очевидними збитки країн-членів ЄС, змушених приймати таку кількість біженців, яка перевищує їхні реальні можливості. Це відображається на рівні бюджетних видатків у країнах ЄС, що поступово позначається на рівні життя середньостатистичного європейця. Усе це радикалізує настрої громадян країн-членів ЄС – і повертає кризу у сферу політики [9].

Ціла низка дослідників запропонувала свою класифікацію факторів ураження приймаючих суспільств з боку мігрантів. Так, російський військовий аналітик О. Марінін зазначає, що масові потоки біженців створюють загрозу європейській безпеці у політичній, економічній, соціальній та демографічній сферах. До основних загроз, можливих унаслідок масової міграції, на його думку, мають бути віднесені:

– *Загроза територіальній цілісності держав.* Механізм експансії через зміну етнічного складу населення є незворотною тенденцією глобалізації світової економіки. При цьому зміна етнічного складу населення за порівняно стислий час, звісно, призводить до зростання міжетнічних проблем і сепаратизму. Прикладами можуть служити відторгнення Косово в Сербії, македоно-албанські міжетнічні протиріччя з вимогами албанців, що проживають у Македонії, перетворити західну частину країни на самостійну територію.

– *Загроза поширення тероризму,* яка виникає внаслідок того, що мігранти часто виступають у ролі перевізників «живого товару», наркотиків, зброї та різної контрабанди. Так, згідно із заявою уряду Лівану, близько 2% біженців із Сирії, які направляються в країни Євросоюзу, є членами терористичного угруповання «Ісламська держава». Не виключено, що кілька тисяч бойовиків цієї організації

цілеспрямовано їдуть до Європи для створення мережі нелегальних резидентур і підготовки масштабних терактів на континенті. Своєю чергою, загроза тероризму провокує соціальні настрої ксенофобії, широку суспільну підтримку праворадикальних, націоналістичних політичних сил і рухів.

– *Загроза трансформації існуючої системи міжнародних відносин у Євросоюзі.* В умовах масової міграції низка країн-учасниць ЄС всупереч рекомендаціям Європарламенту і Єврокомісії здійснює заходи з недопущення біженців на власну територію. Так, Австрія і Словаччина ввели у вересні 2015 р. контроль на своїх кордонах з Угорщиною, що порушує один із базових принципів Шенгенської системи – відкритість і прозорість внутрішніх кордонів. Польща заявила, що вона не готова прийняти біженців із Близького Сходу в рамках установлених квот, тому що очікує біженців з України. Про свою готовність застосовувати збройні сили для стримування потоків біженців заявили керівники Угорщини, Хорватії, Болгарії, Чехії, Австрії і Фінляндії. Таким чином, під загрозою виявилось саме існування Євросоюзу.

– *Зростання політичної нестабільності.* Неконтрольована міграція впливає на політичну стабільність європейських країн, тому що суспільна і політична активність мігрантів та етнічний сепаратизм істотно обмежують функціональність соціальних, правових і політичних інститутів. Політизація міграційних процесів виражається в прагненні переселенців висувати й відстоювати власні соціально-економічні, політичні та культурні інтереси за допомогою створення політичних партій і рухів, у тому числі й радикальних. Серед висунутих ними вимог – надання рівних прав з корінним населенням, у тому числі права на самобутній етнокультурний розвиток, участь у місцевих виборах, полегшення процедури одержання громадянства тощо.

Основними напрямками політичної активності мігрантів у країнах ЄС є: організація протестних акцій (мітинги, пікети, демонстрації), політична діяльність мігрантських громад на муніципальному рівні, етнічний лобізм на вищому політичному рівні (транснаціональна політика мігрантських громад), використання парламентських методів політичної боротьби. Представники мусульманських асоціацій лобіюють також інтереси своїх співвітчизників в урядах таких

країн, як Франція, Німеччина, Великобританія й низки інших. Результатами такої діяльності є: полегшення процесу натуралізації в багатьох європейських країнах; надання права голосу на місцевих виборах; формування дорадчих органів, покликаних надавати підтримку мігрантам, у тому числі й політичну; зростання кількості релігійних установ з перспективою ісламізації континенту.

Збільшення міграції, формування мігрантських громад і відособлений розвиток етнічних меншостей призводять до зростання ксенофобії й націоналізму серед корінного населення європейських держав, посилення активності ультраправих партій і організацій, які закликають до захисту національної ідентичності, що, своєю чергою, породжує нові загрози й виклики національній безпеці. Загалом політизація міграційних процесів у сучасній Європі таїть у собі значний конфліктний потенціал і загрожує європейській ідентичності та стабільності на континенті.

– *Зростання економічної та соціальної напруженості.* Масове неконтрольоване переселення іноземних громадян у благополучні європейські держави найчастіше погіршує там соціальну обстановку, сприяє розвитку «тіньової» економіки, створює неконтрольовану ситуацію й загрозу національному ринку праці. Внаслідок своєї природи нелегальна міграція вступає в тісні зв'язки з нелегальним бізнесом, а отже, змикається з організованою злочинністю, яка, своєю чергою, зацікавлена в потоці мігрантів як у джерелі істотних доходів.

Окремим питанням є здатність соціальних систем європейських країн витримати тиск витрат, пов'язаних із наростаючою міжнародною міграцією.

– *Деформація етнодемографічної структури населення.* В умовах інтенсивної міграції кардинально змінюється етнічний склад населення багатьох країн і великих міст. Найбільш яскравий приклад – Сполучені Штати. Сьогодні кожний четвертий американець – небілий. За даними Бюро перепису США, у 2000 р. близько 18% населення країни не розмовляли вдома англійською мовою, а 4% – просто не знають її або володіють нею дуже слабо. У 60% випадків спілкування відбувається іспанською мовою, що пов'язано зі зростанням імміграції з країн Латинської Америки.

Аналогічні процеси відбуваються й у Європі. Офіційно нині у країнах ЄС проживають 18,4 млн іммігрантів, або всього близько 5% населення. Однак з урахуванням нелегальних мігрантів і натуралізованих іноземців їх, за оцінками західних фахівців, набагато більше – від 25 до 29 млн чоловік. У Лондоні частка білого населення до середини сторіччя скоротиться (у %) з 72 до 45, африканців – з 11 до 9, а частка вихідців з Південної Азії збільшиться з 10 до 26, китайців – з 3 до 6, метисів – з 4 до 14. Одержання ж статусу біженця надає можливість об'єднання членів родини, що призводить до подальшого збільшення кількості мігрантів у європейських країнах. Цей процес спричиняє зростання міжетнічних проблем. Так, косовська криза, що інтерпретувалася на початку 80-х років як внутрішньополітична й ідеологічна, швидко переросла в етнічний конфлікт між албанцями і сербами.

– *Загроза поширення епідемії і захворювань.* Населення континенту побоюється епідемії холери та інших захворювань, які біженці можуть принести з собою. Навіть Міжнародний Червоний Хрест не в змозі зараз визначити, скільки серед них хворих і яким є повний список можливих захворювань, на які страждають мігранти. Адже щільний потік нелегалів не дозволяє реєструвати хворих, ретельно проводити медогляд, тому що медики не встигають робити аналізи. У лікарні попадають лише люди з явними ознаками захворювання. Проблема ускладнюється ще й тим, що з настанням осені на Близькому Сході й, особливо, в Африці виникають епідемії холери та лихоманки Ебола [10].

М. Грішина додає ще низку загроз, які може нести масова міжнародна міграція. На її думку, це:

– *Загроза громадянських війн, викликаних розколом країн.* Зміна етнічного складу населення за порівняно стислий строк, звісно, призводить до збільшення міжетнічних проблем. Свідченням вищесказаного є відносно нова тенденція «перенесення» у європейські країни «зовнішніх» політичних проблем, які до цих країн прямого стосунку не мають.

– *Загроза «витоку мізків» із країн, що розвиваються.* Цей процес сприяє суттєвій зміні кваліфікаційної структури трудової міграції, що збільшує відстань між багатою «північною» та бідним «півднем» і ще більше сприяє зростанню міжнародної міграції.

– *Загроза втрати важелів влади.* Іммігранти активно фінансують передвиборчі кампанії, вирішують їхній результат. У Вірменії й Хорватії зовнішні грошові перекази підживлюють націоналізм, який служив опорою для «твердих режимів» та ускладнює врегулювання регіональних конфліктів [11].

Цей перелік загроз можна продовжувати і далі, аналізуючи періодичні видання та статистику ЄС. Зокрема, останніми роками спостерігається тенденція *деформації соціально-демографічної структури населення в статевих та вікових сегментах.*

Згідно зі статистикою Міжнародної організації з міграції 66,26% мігрантів, які зареєструвалися в 2015 р. у Греції та Італії, були чоловіками. Наслідком такої соціально-статевої диспропорції міграційних потоків стало збільшення в країнах ЄС чисельності молодих чоловіків, не зв'язаних сімейними зобов'язаннями. Одним із результатів такого дисбалансу стало збільшення злочинів на сексуальному ґрунті та виявів сексуальної агресії.

Як зазначає шведський соціолог Х. Рослінг, з урахуванням прибуття мігрантів на кінець 2015 р. у Швеції на 100 дівчат 16–17 років припадало 123 підлітки того самого віку, що провокуватиме серйозні зміни поведінки молоді.

Ціла низка емпіричних досліджень свідчить про зв'язок між співвідношенням чоловіків і жінок та насильством, агресією й організованою злочинністю. У суспільствах з найбільш яскраво вираженим дисбалансом гостріше за все проявляються зґвалтування й сексуальні домагання, а жінки стикаються зі зростаючою загрозою.

Крім того, більше 20% мігрантів є неповнолітніми, причому, за оцінками Міжнародної організації з міграції, більшість із них їдуть у Європу без супроводу дорослих, а 90% з них – чоловічої статі. На думку соціолога В. Хадсон, за умов збереження нинішньої тенденції кожній новій групі підлітків буде властивий такий самий статево-віковий дисбаланс, що в результаті матиме безпрецедентно негативні наслідки для шведського суспільства.

Зміна статево-вікової структури європейських суспільств також загрожуватиме радикальною зміною соціокультурної ситуації в системі освіти, де частка мігрантів буде значно більшою, ніж у дорослому сегменті суспільства [12].

Важливим наслідком значного посилення міграційної присутності в Європі стає помітна *дегуманізація ставлення політичних*

еліт і населення до біженців та вимушених мігрантів. Як зазначив директор Вищої школи соціальних наук у Парижі К. Калам, у Європі щодо мігрантів застосовуються репресивні заходи – від створення фільтраційних таборів до руйнування «джунглів» (у районі французького порту Кале поліція зруйнувала 3-тисячний стихійний табір біженців).

«У прагненні зробити мігрантів невидимими, їм відмовляють у їхніх законних устремліннях... вони позбавлені умов дотримання найелементарніших вимог гігієни, заперечується їхнє існування – їм загрожує виселення, незважаючи на фізичний і психологічний стан... У Європі біженці стали належати до категорії присуджених до виключення. Їх позбавлено елементарних прав людини, і у Франції, і в східних країнах, і ніхто не говорить про їхні соціальні права. До жертв міграційної політики прем'єр-міністра Франції М. Вальсу та Ради Європи слід додати 23 тис. загиблих з 2000 р. у ході переправи Середземним морем...», – констатує соціолог [13].

На переконання Л. Савіна, міграційна криза в Європі являє собою практичну реалізацію теоретичних розробок стратегічного характеру, зокрема, дослідження Белферського центру науки та міжнародних справ Гарвардського університету «Strategic Engineered Migration as a Weapon of War», опублікованого в березні 2008 р. у журналі «Civil Wars» [14].

Авторка цієї праці К. Грінхіл, використовуючи комбінацію статистичного аналізу даних і тематичних досліджень, дала відповіді на запитання: чи можуть біженці бути особливим видом зброї; чи можна застосовувати цю зброю не тільки у військовий, а й у мирний час; і наскільки успішним може бути її застосування. У цілому на всі ці питання дослідниця відповіла позитивно.

На думку К. Грінхіл, міграція може бути не лише наслідком гуманітарних чи економічних криз, але й виступати цілеспрямованою політикою деяких держав, за якою ховаються певні інтереси, і внаслідок цієї політики вже виникають нові кризи. Міграцію тоді можна класифікувати як повноцінну зброю. Вона стверджує, що вже після Другої світової війни було зафіксовано понад півсотні випадків використання міграції як фактора політичного шантажу одними країнами інших – «міграційного тиску».

Використання міграції як зброї, стверджує К. Грінхіл, може мати різні цілі. Залежно від них міграційні стратегії можна умовно поділити на такі види:

– *Загарбницька* – міграційна стратегія, спрямована на привласнення території або ресурсів іншої групи/груп чи знищення групи/груп через те, що вони становлять етнополітичну або економічну загрозу для групи-агресора (масове переселення американців до мексиканського Техасу, після чого Техас заявив про свою незалежність від Мексики, а потім став американським штатом).

– *Експортивна* міграційна стратегія, що поділяється на два підвиди: перший – грубо кажучи, «виселення негідних громадян із країни» для того, щоб зміцнити позиції чинної влади; другий – масове виселення населення в іншу країну, щоб підірвати її економічну і соціальну системи, викликати заворушення в її політичній системі. У 1970 р. пакистанські генерали почали проводити жорсткі репресії в Східному Пакистані (нині Бангладеш). Як наслідок, в Індію протягом декількох місяців прибуло 10 млн біженців. Лідери Індії вирішили розпочати війну з Пакистаном, бо це обійшлося б їхній країні дешевше, ніж прийом біженців, які були тягарем для індійської економіки.

– *Воєнна* міграційна стратегія здійснюється в основному під час війни з метою отримати перевагу над своїм противником (викликати перешкоди в системах керування і матеріально-технічного постачання). Під час окупації Афганістану СРСР викликав потік афганських біженців у Пакистан та Іран, щоб позбавити афганських партизан підтримки.

– *Примусова* міграційна стратегія застосовується як інструмент зовнішньої політики, за допомогою якого можна від «жертви» добитися певної політичної поведінки, яка є бажаною і вигідною для країни-агресора. У роки Другої світової війни албанці вбили більшу частину сербського населення. Загальна кількість біженців становила 400 тис. Після війни І. Тіто, сподіваючись на входження до складу Югославії Албанії, прийняв 400 тис. біженців із неї і віддав Албанії Косово і Метохію, а потім переселив 200 тис. сербів із Косова і Метохії в інші регіони Югославії.

Наведені види міграційних стратегій не є взаємовиключними, вони нерідко переплітаються між собою [15]. Свідченням цього є

динаміка сучасної міграційної кризи в Європі. Виступаючи на слуханнях у Сенаті США, головнокомандувач збройних сил НАТО генерал Ф. Брідлав висловив думку, що Росія і Сирія використовують міграційну кризу як зброю проти Заходу.

Він наголосив: «Росія разом із режимом Асада навмисно різними бойовими засобами використовують міграцію у спробі знищити європейські структури і зламати європейську рішучість».

За його словами, потік сотень тисяч мігрантів з охопленої війною Сирії до Європи дестабілізує вплинув на всю Європу – від Балкан до Скандинавії. Масовий приплив біженців також викликає появу потенційних «злочинців і терористів», які пройшли навчання в Сирії і можуть планувати напади на Захід. «Злочинність, терористи і повернення іноземних бойовиків є очевидною частиною повсякденного потоку біженців до Європи», – констатував генерал [16].

Схожу точку зору має М. Іванов, який стверджує, що «в Росії ніхто навіть не робить вигляд, що висловлює співчуття Європі, яка зазнає ударів міграційної хвилі. Мало того, політики та медійники фактично смакують подробиці труднощів, з якими зіштовхнулися Німеччина та інші європейські країни, чим підштовхують Європу до розпалювання расової ворожнечі, нетерпимості та пропаганди насильства» [17].

Аналізуючи ситуацію, Л. Нгуен наголосує на тому, що ця міграційна війна поєднує одночасно декілька стратегій зацікавлених сторін. На його думку, події з мігрантами зіграють на руку російському уряду. По-перше, у той час як Європа бореться з потоком мігрантів, вона тимчасово заплющує очі на українсько-російський конфлікт. Уведення санкцій проти Росії обмежило участь Москви в міжнародній політиці. Після проблем із сирійськими біженцями деякі європейські країни висловлюють пропозицію зняти санкції проти Російської Федерації, бо Росія спроможна врегулювати конфлікт у Сирії. Так Російська Федерація змогла повернути своє вагоме місце на міжнародній арені.

По-друге, унаслідок міграційних хвиль розхитується сама система Європейського Союзу: свобода переміщення особи в межах Шенгенської зони – під питанням, зростання кількості незадоволеного європейського населення, збільшення ризику загрози терактів. Дійшло до того, що держави вдаються до само-

стійних дій, не враховуючи інтересів своїх сусідів. Європейський Союз втрачає свою єдність і тим самим може зменшити свою політичну вагу та здатність протистояти такій країні, як Росія. Наведені результати підпадають під цілі примусової та експортної міграційних стратегій.

Ще однією зацікавленою стороною в міграційній кризі в Європі, вважає Л. Нгуен, є Туреччина. Хоча вона є непрямую учасницею цієї міграційної стратегії, Анкара вдало використала ситуацію із сирійськими біженцями. У діях турецького уряду простежуються елементи примусової міграційної стратегії. Цей вид стратегії можна застосувати як інструмент для здійснення примусової дипломатії: країни, що не мають достатнього економічного потенціалу чи політичного впливу на міжнародній арені, змушені шукати інші засоби для того, щоб на них звернули увагу.

Однією з переваг міграційної зброї є те, що вона може застосуватись як у війні, так і в мирний час. За своєю природою міграція здатна слугувати прихованою зброєю, яку відразу неможливо помітити та ідентифікувати як агресивну стратегію ворога. Отже, державам справді є сенс вдаватися до міграційних стратегій як до нетрадиційної зброї, що здатна допомогти їм досягти своїх національних цілей. Розгортання сучасної кризи біженців у Європі яскраво демонструє, що окремі міжнародні гравці спричиняють, розпалюють та згодом використовують цю кризу для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей [18].

Своєю чергою, К. Стригунов вважає, що головним бенефіціаром від міграційного колапсу в ЄС виступають США, оскільки саме їхня геостратегія на підтримку перманентного стану війни на всьому Близькому Сході сприяє продукуванню потоків біженців. У цьому сенсі каналізація людського потоку є контрольованим явищем, і в даному випадку її ціль полягає в підриві ЄС. Ослаблення останнього в інтересах Вашингтона, який активно лобіює ідею створення Трансатлантичної зони вільної торгівлі та загалом прагне до збереження економічного, політичного та військового контролю над Європою.

Міграційний колапс, констатує аналітик, використовується й ісламістами, які свідомо створюють нестерпні умови для життя різних етноконфесійних груп або противників шариату. Мігранти є

їхньою контратакою проти країн ЄС, які підтримують США в боротьбі з радикальними ісламськими угрупованнями. Цілком можливо, що керівництво тієї ж Ісламської держави використовує біженців як таран проти Європи, насичуючи її не лише біженцями, але й своїми бойовиками, здатними проводити організовані терористичні акції [6].

Вищевикладені факти дозволяють дійти таких висновків та припущень:

– Депопуляція представників західного світу та розбавлення населення ЄС вихідцями з інших цивілізаційних світів поступово призводять до радикальної зміни його національного складу та відповідної соціокультурної трансформації країн Євросоюзу.

– На території ЄС зростає роль неасимільованих анклавів представників незахідних цивілізацій, які ігнорують цінності корінного населення європейських країн. Зазначений процес дестабілізує приймаючі суспільства та стимулює низку кризових наслідків.

– Наявність негативних наслідків міграції дає підстави вважати, що якщо цей процес стимулюється якоюсь політичною або геополітичною силою, то може йтися про прагнення завдати спрямованого і контрольованого удару по опоненту. Відповідно до цього можна й потрібно вводити термін «міграційна зброя».

– Під міграційною зброєю слід розуміти негативні впливи масової міграції, спрямованої внаслідок провокування штучної кризи певними силами в конкретні країни для здійснення на їхні уряди і суспільства політичного, соціокультурного, економічного та психологічного впливів.

– Факторами ураження міграційної зброї є загрози територіальній цілісності держав, поширення тероризму, зростання політичної нестабільності, економічної та соціальної напруженості, деформації етнотемографічної структури населення, поширення епідемій і захворювань та інші ризики.

– Використання міграції як зброї може мати такі стратегічні цілі: загарбницькі, дестабілізаційні, воєнні, маніпулятивні та інші. Зазначені види міграційних стратегій не є взаємовиключними, вони можуть переплітатися та доповнювати одна одну.

– Сучасна міграційна криза в ЄС може бути наслідком цілеспрямованих дій різних суб'єктів геополітичної та політичної

боротьби. Загальна криза інституцій ЄС на сучасному етапі є вигідною для Росії, США, ісламських радикальних угруповань та частини політичних еліт країн ЄС і країн-сусідів Євросоюзу.

---

1. Глушенко Г.И. Миграция и развитие / Г.И. Глушенко, В.А. Пономарев. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2009. – 454 с.

2. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон; [пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова]. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.

3. Бжезинский Зб. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство / Зб. Бжезинский; [пер. с англ.]. – М.: Междунар. отношения, 2004. – 288 с.

4. Бьюкенен П. Дж. Смерть Запада / П. Дж. Бьюкенен; [пер. с англ. А. Башкирова]. – М.: ООО «Издательство АСТ»; СПб.: Terra Fantastica, 2003. – 444 с.

5. Саррацин Т. Германия: самоликвидация / Тило Саррацин; [пер. с нем.]. – М.: Рид Групп, 2012. – 400 с.

6. Стригунов Константин. Миграционный удар по Европе. Уроки для России [Электронный ресурс] / Константин Стригунов // Российский институт стратегических исследований. – 2015. – 22 сентября. – Режим доступа: <http://riss.ru/mail/20645/>.

7. Маслов П.А. Миграция как фактор социального риска: причины и последствия / П.А. Маслов // Научные проблемы гуманитарных исследований. – 2009. – №10. – С. 104–108.

8. Волохов Александр. Миграционное оружие [Электронный ресурс] / Александр Волохов // Сайт «Академия Тринитаризма». – 2015. – 9 сентября. – Режим доступа: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0012/001d/00123997.htm>

9. Жовтенко Тарас. Мигранты как оружие Кремля [Электронный ресурс] / Тарас Жовтенко // Сайт «Новое время». – 2016. – 3 марта. – Режим доступа: <http://nv.ua/opinion/zhovtenko/migranty-kak-oruzhie-kremlja-101286.html>

10. Маринин А., полковник. Неконтролируемая массовая миграция – угроза европейской безопасности / полковник А. Маринин // Зарубежное военное обозрение. – 2015. – №10. – С. 3–12.

11. Гришина Марина. Миграция как угроза международной безопасности [Электронный ресурс] / Марина Гришина // Сайт информационно-политического журнала «Политическое самообразование». – 2011. – 11 января. – Режим доступа: <http://www.lawinrussia.ru/migratsiya-kak-ugroza-mezhdunarodnoi-bezopasnosti>

12. Editorial. Bombe à retardement? L'Europe face au défi de la sociologie disproportionnellement masculine des migrants [Электронный ресурс]. – Режим доступа: «Atlantico», – 2016. – 9 Janvier. – <http://www.atlantico.fr/decryptage/bombe-retardement-europe-face-au-defi-sociologie-disproportionnellement-masculine-migrantspascal-emmanuel-gobry-2530134.html#zEidm7QlI8TKCmSd.99>

13. Claude Calame. L'idéologie concentrationnaire est à l'œuvre en Europe / Calame Claude // Le Temps. – 2016. – 21 mars.

14. Савин Леонид. Стратегическое проектирование миграции как оружие войны [Электронный ресурс] / Леонид Савин // Сайт «Фонд Стратегической Культуры». – 2015. – 20 октября. – Режим доступа : <http://www.fondsk.ru/news/2015/10/20/strategicheskoe-proektirovanie-migracii-kak-oruzhie-vojny-36209.html>

15. Greenhill Kelly M. . Strategic Engineered Migration as a Weapon of War / Kelly M. Greenhill // Civil Wars, Journal Article . – 2008. – March. – Vol. 10. – Is. 1. – P. 6–21.

16. Breedlove: Russia's Syria campaign sending foreign fighters to Europe / John Vandiver // Stars and Stripes. – 2016 – 1 March.

17. Иванов Николай. Стратегическое проектирование миграции как новое оружие войны [Электронный ресурс] / Николай Иванов // сайт «FAKE OFF». – 2015. – 6 Nov. – Режим доступа: <http://fakeoff.org/politics/strategicheskoe-proektirovanie-migratsii-kak-novoe-oruzhie-voynu>

18. Нгуен Л. Міграція як зброя [Електронний ресурс] / Л. Нгуен// Сайт «Free Voice Information Analysis Center». – 2016. – 29 березня. – Режим доступа: <http://iac.org.ua/migratsiya-yak-zbroya/>